

ISSN 2181-9130

Doi Journal 10.26739/2181-9130

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

18 ЖИЛД, 3 СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 18, НОМЕР 3

JOURNAL OF LAW RESEARCH

VOLUME 18, ISSUE 3

ТОШКЕНТ-2025

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ | JOURNAL OF LAW RESEARCH

№3 (2025) DOI <http://dx.doi.org/10.26739/2181-9130-2025-3>

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Abdurasulova Qumriniso Raimqulovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Fayziev Shoxrud Farmonovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

12.00.01 - ДАВЛАТ ВА ҲУҚУҚ НАЗАРИЯСИ ВА ТАРИХИ. ҲУҚУҚИЙ ТАЪЛИМОТЛАР ТАРИХИ / ТЕОРИЯ ПРАВА И ГОСУДАРСТВА, ИСТОРИЯ ПРАВОВЫХ УЧЕНИЙ / THEORY OF LAW AND STATE, HISTORY OF LEGAL DOCTRINES

Boboyev Halimboy Boboyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ahmedshaeva Mavlyuda Axatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxitdinova Firyuza Abdurashidovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Adilxodjayeva Surayyo Maxkamovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Sattorov Abdug'afvor
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Yosuke Shamoto
yuridik fanlar doktori, professor (Yaponiya)
Umarxonova Dildora Sharipxonovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Nematov Jo'rabek Nematilloevich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

12.00.02 - КОНСТИТУЦИОННИЙ ҲУҚУҚ, МАЪМУРИЙ ҲУҚУҚ, МОЛИЯ ВА БОЖХОНА ҲУҚУҚИ / КОНСТИТУЦИОННОЕ ПРАВО; АДМИНИСТРАТИВНОЕ ПРАВО; ФИНАНСОВОЕ ПРАВО / CONSTITUTIONAL LAW; ADMINISTRATIVE LAW; FINANCIAL RIGHT

Malikova Gulchexra
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xusanov Ozod Tillabayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Selimanova Svetlana Mixaylovna
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)

Xvan Leonid Borisovich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)
Peshkova Xristina Vyacheslavovna
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
Sung Un Lee
yuridik fanlar doktori, professor (Janubiy Koreya)

12.00.03 - ФУҚАРОЛИК ҲУҚУҚИ. ТАДБИРКОРЛИК ҲУҚУҚИ. ОИЛА ҲУҚУҚИ. ХАЛҚАРО ХУСУСИЙ ҲУҚУҚ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО; ПРЕДПРИНИМАТЕЛЬСКОЕ ПРАВО; СЕМЕЙНОЕ ПРАВО; МЕЖДУНАРОДНОЕ ЧАСТНОЕ ПРАВО / CIVIL LAW; BUSINESS LAW; FAMILY LAW; PRIVATE INTERNATIONAL LAW

Oqyulov Omonboy
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ro'zinazarov Shuhrat Nuraliyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ruziyev Rustam Jabborovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Borotov Mirodiljon Xomudjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Toshev Boboqul Norqobilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Shomuxamedova Zamira Shoislamovna
yuridik fanlar doktori, (O'zbekiston)
Ahmad Issa Altweissi
yuridik fanlar doktori, professor (Iordaniya)
Mexmonov Kambariddin Miradxamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

12.00.04 - ФУҚАРОЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ХЎЖАЛИК ПРОЦЕССУАЛ ҲУҚУҚИ. ҲАҚАМЛИК ЖАРАЁНИ ВА МЕДИАЦИЯ / ГРАЖДАНСКОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; ХОЗЯЙСТВЕННОЕ ПРОЦЕССУАЛЬНОЕ ПРАВО; АРБИТРАЖНЫЙ ПРОЦЕСС И МЕДИАЦИЯ / CIVIL PROCEDURE LAW; ECONOMIC PROCEDURAL LAW; ARBITRATION PROCESS AND MEDIATION

Esanova Zamira Normurodovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mamasidiqov Muzaffar Musajonovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jason A.
Kanton Federal sud markazi (AQSH)
Borut Strazisar
Yuridik bo'lim boshlig'i (Sloveniya)

12.00.05 - МЕХНАТ ҲУҚУҚИ. ИЖТИМОИЙ ТАЪМИНОТ ҲУҚУҚИ / ТРУДОВОЕ ПРАВО; ПРАВО СОЦИАЛЬНОГО ОБЕСПЕЧЕНИЯ / THE LABOR LAW; SOCIAL SECURITY LAW

Usmanova Muborak Akmalxonovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Gasanov Mixail Yuriyevich
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)
Sattorova Gulnoza Djurakulovna
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)

Murodova Gulnora
yuridik fanlar doktori, dotsent (O'zbekiston)
Denisov Gleb
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Fayziyev Shuxrat Xasanovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Usmonov Muhammadi Bahridinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Xolmuminov Juma
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Jo'rayev Yuldash Achilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Nurmatov Mirg'olib Mirzayevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Po'latov Baxtiyor Xalilovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Salomov Baxrom Salomovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Osmonaliyev Qayrat
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirzayev Aziz
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Aleksey Kibalnik
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Kudryavtsev Vladislav Leonidovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Sergey Shoshin
yuridik fanlar doktori, dotsent (Rossiya)
James B.
Eaglin Federal sud markazi (AQSH)

Rustambayev Mirzayusup Hakimovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Zufarov Rustam Axmedovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Kabulov Rustam
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Rajabova Mavjuda Abdullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Taxirov Farxod
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Ismailov Isomiddin
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Hamidov Nurmuhammad Orif o'g'li
yuridik fanlar bo'yicha falsafa doktori (O'zbekiston)
Yuldoshev Rifat Raxmadjonovich
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Djansarayeva Rima Ernatovna
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Yelena Antonyan Aleksandrovna
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Matthew Light
yuridik fanlar doktori, professor (Kanada)
Qo'shayev Nurali Mahmudovich
yuridik fanlar nomzodi, dotsent (O'zbekiston)

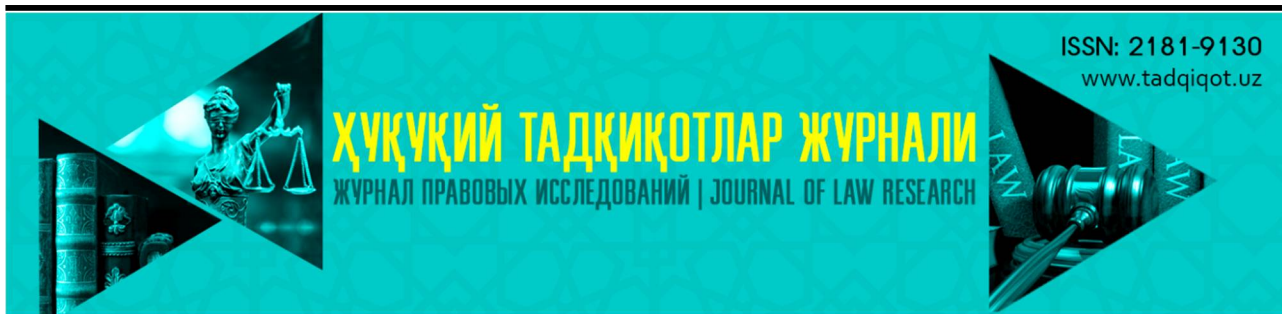
Inog'omjonova Zumratxon Fatxullayevna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Pulatov Yuriy Safiyevich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
To'laganova Gulchehra Zaxitovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Muxiddinov Faxriddin Muxiddinovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Mirzov Davron Miragzamovich
yuridik fanlar doktori (O'zbekiston)
Rijakov Aleksandr Petrovich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)

Stoyko Nikolay Genadyevich
yuridik fanlar doktori, professor (Rossiya)
Iskandarov Zayniddin
yuridik fanlar doktori, professor (Tojikiston)
Sergey Pen
yuridik fanlar doktori, professor (Qozog'iston)
Aleksey Purs
yuridik fanlar doktori, dotsent (Belarus)
Jurgen Maurer
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)
Kevin Curtin
yuridik fanlar doktori, professor (AQSH)

Ismoilov Bahodir Islamovich
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Matkarimova Gulchehra Abdusamatovna
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)

Yuldasheva Govverjan
yuridik fanlar doktori, professor (O'zbekiston)
Alexander Trunk
yuridik fanlar doktori, professor (Germaniya)

1. Xabibullayeva Dilfuza Kuanishbay qizi DAVLAT XIZMATLARI TUSHUNCHASI VA UNING HUQUQIY MAQOMI.....	5
2. Халилова Нигорахон Акмалжон кизи РОЛЬ СВОБОДЫ СЛОВА В МЕХАНИЗМЕ КОНТРОЛЯ НАД ГОСУДАРСТВЕННЫМИ ОРГАНАМИ.....	12
3. Baratov Mirodiljon Khomudzhonovich, Khakimov Ravshan Tulkunovich, Akramxodjaev Bori Toxtaxodjaevich ACCESSION OF THE REPUBLIC OF UZBEKISTAN TO THE WORLD TRADE ORGANIZATION AND CURRENT ISSUES OF CYBER PROTECTION OF THE AUTOMOTIVE INDUSTRY OF UZBEKISTAN.....	19
4. Фахриддинов Аловуддин Фахриддинович КИССАВУРЛИК ЖИНОЯТИНИНГ ОЛДИНИ ОЛИШ ВА ФОШ ЭТИШГА ОИД АЙРИМ НОРМАТИВ-ҲУҚУҚИЙ ҲУЖЖАТЛАР ТАҲЛИЛИ.....	26
5. Рузиназаров Шухрат Нуралиевич ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИСКУССТВЕННОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ЭЛЕКТРОННОЙ КОММЕРЦИИ: МИРОВЫЕ ОРИЕНТИРЫ И ОПЫТ СТРАН ЦАРЭС И ОТГ.....	34
6. Давлятов Валишер Хакимжанович АДВОКАТЛАРНИНГ ЎЗИНИ ЎЗИ БОШҚАРИШ ОРГАНИ: АҲАМИЯТИ, ЗАРУРАТИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ.....	58
7. Рустамов Нодирбек Илхомович ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВ БОСҚИЧИДА ТЕРГОВ ҲАРАКАТЛАРИНИ ЎТКАЗИШ УСТИДАН ПРОКУРОР НАЗОРАТИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ.....	65
8. Ametova Nurjamal Qudaybergenovna HARBIY YOКИ MAXSUS UNVONDAN MAHRUM ETISH TARZIDAGI QO‘SHIMCHA JAZO TURINI TA‘YINLASHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI.....	74
9. Садуллаев Жахонгир Джамshedович АЙРИМ ХОРИЖИЙ МАМЛАКАТЛАР ЖИНОЯТ ҚОНУНЧИЛИГИДА ҲУЖЖАТЛАРНИ ҚАЛБАКИЛАШТИРГАНЛИК, СОТГАНЛИК ЁКИ УЛАРДАН ФОЙДАЛАНГАНЛИК УЧУН ЖАВОБГАРЛИКНИНГ ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ.....	80
10. Матжанов Илхам Адилбаевич ТЕРГОВГА ҚАДАР ТЕКШИРУВДА ЖИНОЯТ ҲАҚИДА ОАВ ДА ТАРҚАЛГАН ХАБАР ВА МАЪЛУМОТЛАРНИ ТЕКШИРИШНИНГ ПРОЦЕССУАЛ АҲАМИЯТИ.....	88
11. Ғайбуллаев Фаррух Юлдашевич ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА КОРРУЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ.....	95
12. O‘rinova Dilshoda Adxamovna AYOLLAR JINOYATCHILIGINING SABABLARI, UNI VUJUDGA KELITIRUVCHI SHART- SHAROITLAR.....	108

12.00.12-ПРОБЛЕМЫ КОРРУПЦИИ

Гайбуллаев Фаррух Юлдашевич,

Ўзбекистон Республикаси Олий таълим, фан ва инновациялар вазирлиги
Инсон ресурсларини ривожлантириш ва бошқариш бўлими бошлиғи
E-mail: suxbat0199@gmail.com

ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА КОРРУПЦИЯГА ҚАРШИ КУРАШНИНГ ТАШКИЛИЙ-ҲУҚУҚИЙ ЖИҲАТЛАРИ

For citation: Gaibullaev Farrukh Yuldashevich. ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF COMBATING CORRUPTION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS. Journal of Law Research. 2025, 10 vol., Issue 3, pp. 95-107

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.15158692>

АННОТАЦИЯ

Ушбу илмий мақолада таълим соҳасида, шу жумладан олий таълим муассасаларида коррупцияга қарши курашиш борасида амалга оширилаётган ва режалаштирилаётган ташкилий-ҳуқуқий масалаларга алоҳида эътибор қаратилган ҳолда тегишли таҳлиллар амалга оширилган. Шунингдек айни масалага оид камчиликларни бартараф этиш юзасидан, шунингдек мавжуд муаммолар ечимлари борасидаги илмий асослантилган таклиф ва хулосалар ишлаб чиқилган. Шу билан бир қаторда мақолада олимларнинг илмий қарашларига ҳам алоҳида эътибор қаратиб ўтилган.

Калит сўзлар: коррупция, пора, хизмат учун ҳақ олиш, моддий манфаат, олий таълим, тарбия.

Гайбуллаев Фаррух Юлдашевич,

Начальник Управления развития и управления
человеческими ресурсами Министерства высшего
образования, науки и инноваций Республики Узбекистан
E-mail: suxbat0199@gmail.com

ОРГАНИЗАЦИОННО-ПРАВОВЫЕ АСПЕКТЫ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ В ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

АННОТАЦИЯ

В научной статье представлен соответствующий анализ, особое внимание уделено текущим и планируемым организационно-правовым вопросам противодействия коррупции в сфере образования, в том числе в высших учебных заведениях. Разработаны также научно обоснованные предложения и выводы по устранению недостатков в этой области, а также решению имеющихся проблем. При этом особое внимание в статье уделяется и научным взглядам ученых.

Ключевые слова: коррупция, взяточничество, оплата услуг, материальная выгода, высшее образование, воспитание.

Gaibullaev Farrukh Yuldashevich,
 Head of the Department of Development and Human Resources
 Management of the Ministry of Higher Education, Science
 and Innovation of the Republic of Uzbekistan
 E-mail: suxbat0199@gmail.com

ORGANIZATIONAL AND LEGAL ASPECTS OF COMBATING CORRUPTION IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

ANNOTATION

The scientific article presents a relevant analysis, with special attention paid to current and planned organizational and legal issues of combating corruption in the field of education, including higher education institutions. Scientifically based proposals and conclusions have also been developed to eliminate shortcomings in this area, as well as to solve existing problems. At the same time, special attention is paid to the scientific views of scientists.

Keywords: corruption, bribery, payment for services, material benefit, higher education, upbringing.

Сиёсат – бу синфлар, миллатлар ва бошқа ижтимоий гуруҳлар ўртасидаги муносабатлар билан боғлиқ фаолият соҳаси бўлиб, унинг марказий масаласи давлат ҳокимиятини қўлга киритиш, ушлаб туриш ва ундан фойдаланиш муаммосидир.

Коррупцияга қарши сиёсат – бу давлат институтлари ва фуқаролик жамиятининг илмий асосланган, изчил ва тизимли фаолияти бўлиб, у коррупциянинг салбий таъсирини олдини олиш ва камайтириш, шунингдек, унинг юзага келиш сабаблари ва шароитларини бартараф этиш билан боғлиқ.

Бошқача қилиб айтганда, коррупцияга қарши сиёсат – бу барча даражадаги давлат органларининг аҳоли ва жамоат ташкилотлари кенг қўллаб-қувватлаши билан амалга ошириладиган тизимли фаолият бўлиб, мамлакатда коррупцияга қарши курашнинг самарали тизимини яратишга қаратилган. Азалдан ҳокимият ва коррупция бир-бири билан узвий боғлиқ тушунчалар сифатида қаралиб келган. Шу сабабли, коррупциянинг келиб чиқиши давлатчиликнинг илк шакллари пайдо бўлиши билан боғлиқдир.

Шунга мувофиқ, мазкур тушунчалар бир вақтнинг ўзида ва параллел равишда ривожланган дейиш мумкин. Арасту коррупцияни давлатни инқирозга олиб боровчи энг муҳим омил сифатида тасвирлаган. Афлотун эса коррупцияни йўқ қилиш лозим бўлган энг муҳим ижтимоий иллатлардан бири сифатида кўрган. Файласуфларнинг коррупцияга нисбатан фикрлари ҳар хил бўлишига қарамай, улар бу тушунчани сиёсий ҳодиса сифатида баҳолаган. Назарий ва амалий жиҳатдан исботланганки, агар давлат бу масала билан жиддий шуғулланса ва фаол коррупцияга қарши сиёсат юритса, коррупцияни енгиш мумкин.

Коррупция – бу иллатли доира бўлиб, унинг шаклланиши маълум бир вақт мобайнида тизим ва унинг жараёнларида иштирок этувчи барча элементларни қамраб олади. Барқарор ривожланишнинг асосий мақсадлари сифатида сифатли таълимни таъминлаш, тинчлик ва адолатни ўрнатиш ҳамда самарали ижтимоий институтларни шакллантириш шубҳасиз устувор вазибалардан ҳисобланади.

Ўз ваколатларини суиистеъмол қилиш ҳолатлари турли шаклларда намоён бўлади, жумладан: порахўрлик, қариндош-уруғчилик (кумовство), мажбуриятларни бажармаслик, молиявий исрофгарчилик, товламачилик, таъсир кўрсатиш, лоббизм ва ҳомийлик.

Коррупция – бу иқтисодийнинг барча соҳаларига, жумладан, таълим соҳасига ҳам сингиб кетган ижтимоий муаммолардан биридир. Коррупция ўқитувчиларни ишга қабул қилиш, лавозимини ошириш, хизматга ўтказиш ва тайинлаш жараёнларида намоён бўлади. Бошланғич ва ўрта мактабларда эса коррупция биринчи синфга қабул қилиш (айниқса, нуфузли мактабларда), мактабларни ўқув материаллари билан таъминлаш ва миллий имтиҳонларни ўтказиш жараёнларида учрайди. Университетларда ҳам бу жараёнлар такрорланиб, ишга қабул қилиш, лавозимга кўтариш ва талабаларни ўқишга қабул қилишда коррупция ҳолатлари қузатилади.

Коррупция жуда узоқ муддатли салбий оқибатларга эга бўлиб, ресурслар бехуда сарфланади, ёшлар эса олишлари мумкин бўлган сифатли таълимдан маҳрум бўладилар. Кўп ҳолларда пора бериш имконига эга бўлмаган шахслар таълим олиш имкониятидан (бошланғич ва ўрта таълим) маҳрум бўладилар. Талабалар орасида шахсий меҳнат ва салоҳият аҳамиятга эга эмас, балки муваффақиятга эришиш манипуляциялар, маҳаллийчилик ва пора орқали амалга оширилади, деган тушунча шаклланади. Порахўрлик ва коррупция кўпинча ҳодиса содир бўлганидан сўнггина аниқланади. Бу, одатда, оммавий ахборот воситалари томонидан пора олиш ҳолати фош қилинганда ёки бирор киши пул ювиш схемаси ҳақида хабар берганида рўй беради.

Коррупцияга қарши курашиш учун ташкилотлар бутун дунё бўйлаб миллий ва глобал қондаларга амал қилиб, фирибгарликка қарши самарали тизимларни жорий этиш ва хавфларни бошқаришни мақсад қилиб қўйган. Оммавий ахборот воситалари ва тадқиқотчилар коррупция масаласига сўнгги ўн йилликларда катта эътибор қаратган бўлсалар ҳам, таълимдаги коррупция етарлича ўрганилмаган.

БМТ таълимдаги коррупция яхшилик, ахлоқ ва қадриятларни ўрнига дунёга нисбатан цинич (бефарқ ва ишончи йўқ) қарашни шакллантиришини маълум қилган. Ёш ва таъсирчан талабалар коррупцияга қарши кураш самарасиз эканлигини тушунишади. Коррупция “фожеавий оқибатларга” олиб келади, чунки у адолат ва қадриятларнинг шаклланишига тўсқинлик қилади. Агар фуқаролар таълим тизими адолатли ва холис эканига ишонмасалар, бизнес, фан ёки сиёсатдаги барча раҳбарлик лавозимлари салоҳият ва ютуқлар эмас, балки имтиёзлар асосида қўлга киритилган деб қабул қилинади.

Бу эса таълим муассасаларига бўлган ишонч ва обрўни йўқотишга, норозилик ва ижтимоий бирдамликнинг сусайишига олиб келади. Бу ҳолат эса ҳар қандай муваффақиятли жамият учун салбий таъсир кўрсатади. Ҳозирги кунда таълим муассасалари тобора кўпроқ фойда олишга йўналтирилган бир шароитда, университетлар томонидан пора ва коррупцияни олдини олиш учун самарали ва ишончли механизмлар яратиш зарурияти янада ортиб бормоқда.

Коррупция – ҳар қандай мамлакатдаги мавжуд ижтимоий муносабатлар учун энг юқори даражадаги тизимли таҳдиддир. Таҳлил қилинаётган мавзу доирасида коррупция муаммосининг тизимлилиги барча ижтимоий институтлар (жамоат бирлашмалари, ҳаракатлар, партиялар) ва давлат ҳокимияти институтларини (қонун чиқарувчи, ижро этувчи ва суд органлари) бузишга қаратилганлигини англатади.

Коррупция ижтимоий-ҳуқуқий ҳодиса сифатида замонавий жамиятнинг деярли барча соҳаларига кириб борган. Коррупциявий муносабатлар иқтисодиёт, сиёсат, давлат бошқаруви, шунингдек, афсуски, таълим ва фанда ҳам мавжуд. Амалиёт шунини кўрсатадики, коррупция давлат фаолиятининг самарадорлик кўрсаткичларини кескин пасайтиради, бу эса ялпи ички маҳсулот (ЯИМ), меҳнат унумдорлиги, аҳолининг ўртача даромад даражаси, маданият даражаси, умр кўриш давомийлиги ва бошқаларга таъсир қилади. Аслида, умуман олганда, коррупция бутун давлатнинг умумий ривожланиш даражасига таъсир қилади.

“Трансперенси Интернешнл” халқаро нодавлат ташкилотининг Коррупцияни идрок этиш индекси (КИИ)га кўра, Ўзбекистон 2023 йилда 180 та мамлакат орасида 121-ўринни эгаллади ва Перу, Муғилистон ва Ангола билан бир қаторда туради. Бу шунингдек, англатадики, ушбу рейтингга кўра, Ўзбекистон коррупция даражаси жуда юқори бўлган мамлакатлар қаторига киради ва рўйхатнинг бошига қараганда охирига яқинроқ жойлашган. Коррупция даражаси энг паст мамлакатлар рўйхатини Дания, Финляндия ва Швеция бошқаради.

Халқаро рейтинглар Ўзбекистон Республикаси жаҳон ҳамжамияти томонидан давлат бошқарувининг рухсат этиб бўлмайдиган паст самарадорлик даражаси билан ўта коррупциялашган давлат сифатида қабул қилинаётганини яққол кўрсатмоқда. Кўп жиҳатдан айнан шу сабабли ҳар йили мамлакатдан хусусий капиталнинг барқарор кўп миллиардли чиқиб кетиши, шунингдек, хорижий инвесторларнинг Ўзбекистон давлат бошқаруви органлари томонидан қўллаб-қувватланишини талаб қиладиган қиммат лойиҳаларга сармоя киритишни хоҳламаслиги қайд этилмоқда.

Коррупциянинг моҳиятини чуқурроқ тушуниш учун унинг Ўзбекистон давлатининг барча ижтимоий ҳаёт соҳаларида кенг тарқалишига ёрдам берган сабабларни аниқлаш зарур.

Олий таълим ва илмий муассасалар ходимлари кўплаб коррупцион хавфларга дуч келишини таъкидлаш лозим. Бу хавфлар деганда маълум бир фаолият соҳасида коррупцион ҳуқуқбузарликларни келтириб чиқарадиган турли хил ташкилий-ҳуқуқий сабаблар ва омиллар тушунилади. Таълимдаги коррупцион хавфларга бағишланган тадқиқотларда коррупциянинг қуйидаги шакллари ажратиб кўрсатилади: пора бериш ва олиш, ўғирлик, мезонларни четлаб ўтиш, академик муҳитда фирибгарлик ва суиистеъмол қилиш, ноахлоқий индивидуал хулқ-атвор, фаворитизм, непотизм, тижорат порахўрлиги.

Муаллифнинг фикрича, илмий ёки таълим ташкилотларини тегишли мансабдор шахслар томонидан бошқаришда юзага келадиган коррупцион хавфларни ва бевосита таълим ёки илмий-тадқиқот жараёнига боғлиқ хавфларни ажратиш керак. Тегишли муассаса раҳбарияти қуйидаги хавфларга дучор бўлади:

1) ҳуқуқий хусусиятдаги (мансабдор шахсларнинг тақиқлари ва чекловларининг етарли даражада норматив мустақамланмаганлиги; ташкилотда коррупцияга қарши маҳаллий ҳужжатларнинг йўқлиги; коррупцион хусусиятдаги нормаларни ўз ичига олган маҳаллий ҳужжатларни қабул қилиш ва ҳ.к.);

2) ташкилий хусусиятдаги (коррупцияга қарши курашиш функцияларини амалга оширишга ваколатли бўлган коррупцияга қарши орган ёки махсус лавозимларнинг йўқлиги; фаворитизм ва непотизм);

3) назорат-текширув хусусиятдаги (коррупцион хулқ-атворга йўл қўймаслик мақсадида ташкилот ходимлари устидан ички назорат ва текширув механизмнинг тўлиқ эмаслиги);

4) молиявий-бюджет хусусиятдаги (ташкилот бюджетини шахсий манфаатдорлик мақсадида нораціонал ёки ноқонуний тақсимлаш).

Олий ўқув юрти профессор-ўқитувчилар таркиби, шунингдек, илмий ва илмий-тадқиқот ташкилотлари ходимлари дуч келадиган коррупцион хавфларни бир неча блоklarга гуруҳлаш мумкин:

1) мумкин бўлган пора бериш билан боғлиқ хавфлар (имтиҳон, синов, курс иши учун “мукофот”);

2) муаллифлик ҳуқуқи билан боғлиқ хавфлар (бошқаларнинг диплом ишлари ва диссертацияларини сотиш; ўқув ва услубий ишларни алоҳида тўлов эвазига расмийлаштириш);

3) таълим ва илмий жараён билан боғлиқ хулқ-атвор хусусиятидаги хавфлар (айрим талабалар, ходимларга ҳомийлик қилиш; талабалар ёки айрим ходимларни илгари суриш учун раҳбариятдан “мукофотлар” олиш; меҳнат жамоасида қариндош-уруғчилик ва ҳ.к.).

Сўнгги йилларда илмий доираларда буюртма асосида илмий ишларни тайёрлаш ва ҳимоя қилиш жараёнига нисбатан ҳатто махсус атама пайдо бўлди – диссертация бизнеси. Профессор П.А.Скобликов буни “диссертацияларни тайёрлаш ва ҳимоя қилиш бўйича юзага келадиган ноқонуний тижорат муносабатлари мажмуи”[1] деб таърифлайди. Афсуски, илмий билимнинг кўплаб соҳаларида (айниқса иқтисодиёт, ҳуқуқшунослик, сиёсатшунослик, социология, педагогикада) ўз муаллифларига амалда ҳеч қандай алоқаси бўлмаган кўплаб диссертациялар ва монографиялар тайёрланган. Бундай вазият замонавий миллий фанга улкан зарар етказди, сохта фанни келтириб чиқаради, билимни ижтимоий кадрият сифатида кадрсизлантиради.

Фан ва таълимдаги юқори даражадаги коррупция билан боғлиқ вужудга келган вазиятни ҳал қилиш йўллари мавжудлигини таъкидлаш муҳим. Ва бу ерда биринчи навбатда етакчи университетлар ва илмий-тадқиқот марказларининг ижобий тажрибасига мурожаат қилиш керак. Коррупцияга қарши курашиш соҳасидаги етакчи маҳаллий тадқиқотчилар томонидан коррупцияга қарши курашиш бўйича жуда қизиқарли чоралар шакллантирилган. Масалан, профессор Я.И.Гилинский ҳар бир олий ўқув юртида йилига икки марта (ҳар бир имтиҳон сессиясидан сўнг) талабаларни, шунингдек, қабул қилингандан сўнг абитуриентларни аноним сўров ўтказиш орқали порахўрликни мониторинг қилишни таклиф

қилади[2]. Олмон профессори Э.Клейн коррупцияга қарши чоралардан бири сифатида “қисқартириш”ни, яъни академик фаннинг мазкур секторини умуман қисқартиришни таклиф қилади, бу унинг фикрича, ўқитиш шароитларини яхшилайти ва таълим сифатини оширади[3].

Фикримизча, барча коррупцияга қарши чоралар тизимининг асосий мақсади таълим ва илмий муҳитда коррупцияга нисбатан муросасизлик муҳитини яратиш бўлиши керак. Бу натижага эришиш учун яқин йилларда иқтисодиётдаги инқирозли ҳодисалар шароитида чекланган жуда кўп ресурсларни ишлатиш талаб этилади. Шунга қарамай, бу иш билан доимий равишда шуғулланиш керак, акс ҳолда Ўзбекистон таълими ва фани жаҳон даражасида руҳсат этиб бўлмайдиган паст даражага тушиб қолиш хавфи остида қолади.

Иқтисодий ва сиёсатшунослик ижтимоий муносабатларнинг ушбу жиҳатини жиддий ўргана бошлаган заҳоти коррупцияни аниқлаш ва ўлчаш долзарб бўлиб қолди. Коррупция, вақт кўрсатганидек, давлат ва жамият тузилмасининг барча жабҳалари, жумладан, ҳаётнинг барча соҳалари билан чамбарчас боғлиқ. “Коррупция” атамаси дунёнинг кўплаб тилларида ўхшаш товуш ва яқин маънога эга. Аксарият ҳолларда “бузилиш, оғдириш, чириш, коррозия” маъносига эга. Кўриб чиқиладиган ижтимоий ҳодисанинг тавсифи билан боғлиқ ҳолда, уни “маънавий таназзул, ахлоқни йўқотиш” деб таърифлаш мумкин, бу эса моҳиятига кўра ҳодисанинг фитратини жуда аниқ тавсифлайди. Коррупция феномени сўнгги ярим асрда илмий жамоатчилик томонидан жуда кенг ўрганилди. Шунга қарамай, ушбу тушунчанинг таклиф этиладиган терминологиясида уни қўллаш соҳаси, мақсад ва вазифаларига қараб ҳали ҳам фарқлар мавжуд. Тадқиқотчилар “коррупция” тушунчасини бирлаштириш қийинлигини тан олишади[4]. Коррупциянинг биринчи таърифлари ва тушунчалари қаторида амалдаги қонунлар ва қоидаларни бузган ҳолда шахсий манфаатлар учун хизмат ваколатларидан фойдаланиш[5], давлат хизматчисининг хизмат вазифаларига кирувчи хатти-ҳаракатлари учун моддий бойликларни ёки бошқа шахсий манфаатларни олиш[6], ишониб топширилган ваколатни шахсий манфаатлар йўли билан суиистеъмол қилиш, турли хил мансаб манфаатларини қўлга киритиш ва бошқа мақсадларда фойдаланиш[7] эътироф этилади. Коррупцияга қарши кураш бўйича дунёнинг етакчи ташкилоти Transparency International халқаро агентлиги коррупцияни шахсий манфаатлар учун ишониб топширилган ваколатни суиистеъмол қилиш деб таърифлайди[8]. Коррупция тўғрисидаги Фуқаролик-ҳуқуқий Конвенцияда Коррупцияга қарши давлатлар гуруҳи (ГРЕСО) деб номланган яна бир нуфузли халқаро ташкилот куйидаги таърифни таклиф қилади: “... олувчидан талаб қилинадиган ҳар қандай бурч ёки хатти-ҳаракатнинг нормал бажарилишини бузадиган тўғридан-тўғри ёки билвосита пора ёки бошқа имтиёз (ёки ваъда) тўғрисида сўров, таклиф ёки қабул қилиш...”[9]. 2003 йилда Бирлашган Миллатлар Ташкилоти Коррупцияга қарши Конвенцияни имзолаш ташаббуси билан резолюцияни қабул қилди, унда куйидаги жинойтлар коррупциявий жиноий ҳуқуқбузарликлар сифатида таснифланади: мулкни ўғирлаш, мансабни суиистеъмол қилиш, пора олиш, одил судловга тўсқинлик қилиш ва ноқонуний бойлик билан боғлиқ барча нарсалар[10].

Терминологиядан ташқари, коррупция ҳажмини аниқлаш ва ўлчаш масаласи ҳам кам аҳамиятли ҳисобланмайди. Курашиш керак бўлган ҳар қандай ҳодиса камида иккита сабабга кўра ўлчаниши талаб этилади:

- кўламни ва бошланғич нуқтасини аниқлаш;
- кўрилган чора-тадбирлар самарадорлигини баҳолаш учун мақсадларни белгилаш.

Коррупция даражасининг кўрсаткичлари коррупцияга қарши стратегияларни ишлаб чиқиш учун асос бўлиб, улар бизга институционал муҳитнинг сифати ва давлат бошқаруви самарадорлигини аниқлаш имконини беради[11]. Коррупция ҳажмини ўлчашнинг сўров ўтказиш усулини қўллашнинг объективлиги ҳар доим ҳам ҳаққоний натижага олиб келмаслиги сабабли мунтазам мунозара мавзуси бўлиб келган ва шундай бўлиб қолмоқда. Коррупцияни идрок этишни ўлчаш ўзига хос миллий шароитларни ҳисобга олмайди. Бу масалани глобал миқёсда ҳал қилиш мумкин эмас ва маълум коэффицентларни қўллашда бир хилликка эишиш учун баъзи маҳаллий омилларни қурбон қилиш керак. Коррупцияни идрок этишни ўлчашда тизимли ёндашув 1970-йиллардан бери қўлланила бошланди. Айнан шу

даврдан бошлаб турли хил рейтинглар ишлаб чиқиладиган ва синовдан ўтказиладиган бошланди, уларнинг асоси ўхшаш услубий ёндашувлар эди ва шундай бўлиб қолади. 1984 йилда Халқаро PRS Институти давлатлар бўйича Халқаро ҳисоботида коррупция даражаси бўйича сўровни эълон қилди. Бу коррупцияга оид биринчи жиддий тадқиқотлардан бири эди[12]. Кейинчалик, бошқа рейтинглар пайдо бўлди, жумладан, бугунги кунгача энг кўп келтирилган ва нуфузли Transparency International коррупцияни қабул қилиш индекси (КҚҚИ).

Transparency International коррупцияни қабул қилиш индекси биринчи марта 1995 йилда нашр этилган бўлиб, у дунёнинг 180 мамлакати ва ҳудуди ҳақидаги маълумотларни ўз ичига олади (биринчи нашр пайтида иштирокчи давлатлар сони 40 та эди). Кўрсаткични ҳисоблаш маъмурий ва сиёсий давлат хизматчилари ўртасидаги коррупция ҳолати бўйича тематик эксперт сўровларига асосланади. Шунинг таъкидлаш керакки, 1995 йилдан 2012 йилгача қўлланилган КҚҚИни ҳисоблаш методологияси ҳозирги вақтда қўлланилаётганидан фарқ қилган. Ахборот манбалари рўйхати (эксперт хулосалари ҳисоб-китоблар учун асос бўладиган халқаро ташкилотлар) Жаҳон иқтисодий форуми, Жаҳон банки, Осиё тараққиёт банки ва бошқалар каби 13 та институт киради[13]. Об'ектив камчиликлардан бири шундаки, мавжуд тадқиқотлар сони ҳар бир мамлакат учун фарқ қилади. Манбаларнинг минимал сони 4 та, максимали 13 тагача. Ишончли манбалар сонидеги бу фарқ маълумотларнинг объективлигига ва уларнинг умумий маълумотлар тўпламидаги солиштирилишига таъсир қилади[14].

Халқаро даражадаги коррупция даражасининг бошқа тадқиқотлари орасида S&P Global ташкилоти IHS Markit томонидан ҳар чораклик ҳисоботи, Бутунжаҳон одил судловлик лойиҳасининг коррупция мавжуд эмаслиги кўрсаткичи, Жаҳон банкининг Глобал инсофлик индекси, Халқаро менежментни ривожлантириш институтининг порахўрлик ва коррупция индекси ва бошқа бир қатор унчалик машҳур бўлмаган ҳамда коррупция кўламини аниқлашда кенг қўлланилмайдиган кўрсаткичлар киради. Шундай қилиб, бугунги кунда коррупциянинг барча мавжуд таърифлари умумий таркибий қисмларни бирлаштиради, масалан:

- расмий ваколатларнинг мавжудлиги;
- ишониб топширилган ваколатни суиистеъмол қилиш;
- моддий ва номоддий неъматларни олиш. Ушбу компонентларнинг ўзи жуда ноаниқ, аммо уларга қараганингизда кейинги қийинчилик уларни ўлчаш эканлиги аён бўлади.

Биринчидан, расмий ваколатлар доимий қиймат эмас ва уларнинг ўзгарувчанлиги кимни коррупция субъекти сифатида кўриш, кимнинг ваколатларини расмий (давлат хизматчилари, хусусий сектор ёки давлат иштирокидаги ташкилотлар) деб ҳисоблаш керак деган саволни туғдиради.

Иккинчидан, суиистеъмоллик нима? Бу тушунчани турли мамлакатларда маҳаллий менталитет, шаклланган амалиёт, тушунча ва анъаналарни ҳисобга олган ҳолда турлича талқин қилиш мумкин[15]. Бир жамиятда ҳурмат белгиси ҳисобланган нарса бошқа жамиятда ноқонуний совға сифатида кўрилиши мумкин.

Учинчидан, олинган моддий ва/ёки номоддий неъматлар ҳам шунчалик кенглик, уларни аниқ ажратиш ва гуруҳлаш қийин. Имтиёзлар баъзан энг ғалати ва кутилмаган шаклларни олади, шунга қарамай, коррупция таърифи контекстида ноқонуний бўлишни тўхтатмайди.

Коррупция даражасини ўлчашга ёндашувлар таҳлили сўров тадқиқот усулидан фойдаланиш нуқтаи назаридан уларнинг умумийлигини кўрсатади. Бошқача қилиб айтганда, коррупция даражасини ўлчашда бугунги кунда субъектив баҳолаш, турли гуруҳлар (аҳоли, бизнес, маҳаллий ва ташқи экспертлар ва бошқалар) идрок этиш устунлик қилади. Мавжуд бўлган ҳар қандай статистик маълумотни ҳодисанинг яширин табиати, шунингдек, турли мамлакатларда бундай маълумотларни бирлаштиришнинг мумкин эмаслиги сабабли етарлича ишончли деб ҳисоблаш мумкин эмас.

Коррупция замонавий ҳодиса сифатида ҳаётнинг кўплаб жабҳаларига, жумладан, ҳар қандай давлатнинг иқтисодий ва ижтимоий соҳаларига таъсир қилади. Сўнгги ўн йилликларда коррупциянинг салбий таъсири ҳақида кўп гапирилди ва кўпчилик тадқиқотчилар унинг иқтисодий ўсишга тўсқинлик қилиши, ресурсларнинг адолатсиз тақсимланишига, малакали

ишчи кучи ва иқтидорли ёшларнинг четга чиқиб кетишига олиб келиши ва инвестиция жозибадорлигини пасайтираётганига қўшилади[16]. Сиёсатшунос ва социологлар, давлат бошқаруви соҳаси мутахассисларининг қатор ишлари ҳам таълим соҳасидаги коррупцияни ўрганишга бағишланган. Бироқ уларнинг, айниқса, таълим соҳасида мавжуд бўлган коррупциянинг турли жиҳатларини ҳар томонлама ва тизимли равишда ўрганадиганлари нисбатан кам. Сўнгги 2-3 ўн йилликда таълим соҳасидаги коррупция фақат тадқиқот мавзусига айланди. Таълим соҳасидаги коррупция хавфи давлат таълим бюджети ҳажми ва иштирокчилар сони билан боғлиқ бўлиб, бу, шубҳасиз, мансабдор шахслар ва таълим олишни истаганлар ўртасида кўплаб операцияларни келтириб чиқаради[17]. Ҳар қандай давлатдаги муаммо бўлган сиёсий ва иқтисодий коррупциядан фарқли ўларок, таълим соҳасидаги тизимли коррупция одатда паст даромадли ривожланаётган мамлакатларда учрайди. 1990-йилларнинг бошларида поссовет мамлакатларида ижтимоий ўзгаришлар ва давлат назоратининг заифлашиши коррупция амалиётининг, жумладан, таълим соҳасида ҳам тарқалишига ёрдам берди[18]. Айнан назорат, жавобгарлик ва коррупцияга қарши курашишнинг тегишли механизмларининг йўқлиги таълим соҳасида коррупцияга тоқатли бўлишга ёрдам беради. Агар коррупциядан жабр кўрган ёки коррупциявий битимга гувоҳ бўлган шахс (масалан, талаба) давлат унинг ҳуқуқларини етарли даражада ҳимоя қилишига ишончи комил бўлмаса, у содир этилган ёки режалаштирилган коррупция ҳаракати ҳақида хабар беришга мойил бўлмайди ва ўз таълим муассасасини ўзгартиришга интилмайди, чунки турли университетларда ўртача коррупция харажатлари тахминан тенгдир[19]. Дамм (2016) таълим соҳасидаги коррупциявий муносабатлар иштирокчиларининг тадқиқотида фаол ва пассив порахўрлик субъектларини аниқлайди. Биринчи тоифага талабалар киради. Иккинчи тоифага таълим муассасалари раҳбарлари, педагогик ва илмий ходимлар ва бошқалар киради[20].

Поссовет, Шарқий Европа мамлакатлари ва бошқа бир қатор ривожланаётган мамлакатлардаги таълим муассасаларини ўрганишлар шуни кўрсатдики, коррупция таълим сифатиغا, талабалар мотивациясига таҳдид солади, жаҳон академик муҳитида дипломларнинг рақобатбардошлигини пасайтиради[21]. Коррупция, шубҳасиз, талабаларнинг таълим олиш имкониятига таъсир қилади, бу юқори статистик аҳамиятга ега бўлган эмпирик тадқиқотлар натижаларидан далолат беради[22]. Таълим тизимидаги коррупциянинг ижтимоий оқибатлари, баъзи ҳисоб-китобларга кўра, бизнес ёки сиёсатдан кўра муҳимроқдир. Коррупциялашган таълим муассасаси ичида адолатсизлик ва тарафкашлик ҳаёт нормасига айланган мамлакатнинг бўлажак раҳбарларини танлаш амалга оширилади[23]. Порахўр муҳитда тарбияланган, ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасида содир бўлаётган бундай ҳодисаларга гувоҳ бўлган ёшлар кейинги ёшда бузук хатти-ҳаракатларга мойил бўлиб қоладилар[24]. Таълим соҳасининг коррупцияга учраганлиги, ёшларнинг бундай ҳолатни меъёр сифатида қабул қилиши, ўз навбатида, соҳани назорат қилувчи давлат тузилмаларида элита деб аталмиш қатлам шаклланишига сабаб бўлмоқда. Айрим одамлар гуруҳларига нуфузли таълим олиш, раҳбарлик лавозимларига кириш ва кейинчалик ҳукуматдаги аввалги коррупционерларни алмаштириш учун кенг имкониятлар берилади[25]. Бу ҳодисани ҳокимиятни такрор ишлаб чиқариш механизми сифатида тавсифлаш мумкин.

Таълим жараёнида тизимли коррупциянинг ривожланишига туртки бўлган омилларни ҳисобга олган ҳолда, ўқитувчилар томонидан талабаларга берилган баҳоларнинг субъективлиги ва назорацизлигини таъкидлаш мумкин[26]. Бугунги кунда мактаблар ва университетларда ота-оналар ўз фарзандларини янада нуфузли мактабларга киритиш учун совғаларни қабул қилиш одатий ҳолга айланди[27], бу жиддий ижтимоий-иқтисодий оқибатларга олиб келади. Юхачев (2008) университетлардан мисол тариқасида таълим соҳасидаги коррупция феноменини ўрганар экан, порахўрлик талаб юқори бўлган фанлар учун, шунингдек, коррупциявий амалиётлар учун имкониятлар мавжуд бўлган университетлар учун дастурларни ўқитиш учун аккредитациядан ўтиш учун хос эканлигини таъкидлади[28].

Собиқ Иттифоқ мамлакатлари олий ўқув юртидан кейинги таълим муҳитида,

магистратура ва докторантурада ҳам коррупция жиддий муаммо ҳисобланади. Ҳеч кимга сир эмаски, илмий даража олиш сиёсатчилар, юқори лавозимли амалдорлар ва жамоатчилик вакиллари орасида машҳур бўлиб кетган. Шу билан бирга, муҳим алоқалар ва молиявий ресурсларга эга бўлган бу “сохта илм” вакиллари керакли даражани олишнинг осон йўлидан бажонидил мурожаат қилишади. Мисол учун, Украинанинг тижорат бозорида диссертациялар ёзишни таклиф қилувчи 46 та ташкилот рўйхатдан ўтган[29]. Олий таълим ўқитувчилари миллий кенгаши координатори таъкидлаганидек[30], Жазоирдаги хусусий муассасада магистрлик ёки докторлик диссертациясини ёзишнинг ўртача нархи 420 дан 1670 АҚШ долларигача туради. Бундай амалиётлар мамлакатларнинг академик тизимига жиддий зарар етказди ва халқаро ҳамжамият томонидан таълим тизимига бўлган ишончни сусайтиради. Transparency International онлайн диплом заводлари ва аккредитацияларини баҳолашда ушбу жараёнда иштирок этган 3,7 миллион талабани таъкидлайди[31].

Таълим соҳасидаги коррупция нақд ва нақд кўринишдаги поралардан ташқари, касбий ахлоқ қоидаларини бузиш билан боғлиқ бўлган бошқа ўзига хос шаклларни ҳам олади, яъни ижтимоий табақага, шахсий имтиёзларга асосланган холисона баҳолаш, талабаларни муаллифлик ҳуқуқи билан ҳимояланган айрим материалларни сотиб олишга мажбурлаш, университет мулкидан шахсий мақсадларда фойдаланиш[32]. Тадқиқотчилар, шунингдек, таълим соҳасидаги коррупциянинг бошқа шаклларини, жумладан, “ўлик жонлар” га иш ҳақи тўлаш, илмий тадқиқотлар учун ажратилган маблағлардан оқилона фойдаланмаслик, дипломларни қалбакилаштириш ва бошқаларни қайд этишади[33]. Шу билан бирга, таълим соҳасидаги коррупциянинг асосий кўриниши, жумладан, пул маблағларини ўғирлаш, ўзлаштириш ва фирибгарлик билан боғлиқ порахўрлик ҳамон сақланиб қолмоқда[34]. Кўпгина тадқиқотчилар таълим соҳасидаги коррупция масаласини кўтариб, унинг бузук оқибати “жинсий коррупция” ни таъкидлайдилар[35]. Юқори баҳолар учун ўқитувчиларга жинсий хизмат кўрсатиш амалиёти, имтиҳон ва тестларни топширишда содиқлик мажбурий ёки ихтиёрий бўлиши мумкин. Жинсий эксплуатация муаммоси чуқур ахлоқий ташвишларни келтириб чиқаради. Таълим соҳасидаги коррупциянинг халқаро нуқтаи назари унинг мумкин бўлган шаклларини очиқ беради ва иқтисод, ахлоқ, ижтимоий соҳа ва академик муҳитнинг обрўси учун оқибатларини ўрганади. Бу масала яқинда илмий жамоатчилик томонидан жиддий кўриб чиқила бошлаганига қарамай, турли мамлакатлардаги ҳукумат ва ташкилотлар фаолиятида фойдаланиш, уларни маҳаллий шароитга мослаштириш учун етарли илмий-тадқиқот базаси мавжуд.

Коррупцияга қарши курашиш масаласида турли мамлакатлар ҳукуматларини услубий қўллаб-қувватлашга катта аҳамият берадиган халқаро ташкилотлардан бири бу БМТнинг Наркотиклар ва жиноятчилик бўйича бошқармаси ҳисобланади. 2017 йилда ташкилот экспертлари коррупцияга қарши курашиш масалалари бўйича бир қанча модулларни ишлаб чиқди, улардан бири 9-модул Таълимдаги коррупциядир[36]. Хужжат академик муҳит учун услубий қўлланма бўлиб, ўқитувчиларга тренинглар ўтказиш ва таълим дастурларига коррупцияга қарши компонентни жорий этишда ёрдам бериш учун мўлжалланган. 9-модулда долзарб масалалар муҳокамаси, дарс тузилиши бўйича таклифлар, баҳолаш усуллари, машқлар, тавсия етилган манбалар ва эркин фойдаланиш мумкин бўлган адабиётлар рўйхати мавжуд.

Таълим соҳасидаги коррупцияга қарши курашнинг ҳуқуқий жиҳати ҳақида гапирганда, Россия Федерацияси қонунчилигини таъкидлаш керак. Россия Федерациясининг “Таълим тўғрисида”ги Федерал қонунининг нормалари ўқитувчининг ўз касбий вазифаларини бажариш сифатига таъсир кўрсатиши мумкин бўлган моддий ёки номоддий манфаатлар олишдан шахсий манфаатдор бўлган вазиятни ўқитувчининг манфаатлари тўқнашуви тушунчасини назарда тутди[37]. Юқорида қайд этилган қонуннинг 45-моддасида манфаатлар тўқнашуви юзага келган тақдирда, низоларни ҳал этиш бўйича комиссия тузиш орқали ўқувчилар ва уларнинг ота-оналарини ҳимоя қилиш тартиби белгиланган. Таълим тизимидаги коррупциянинг олдини олиш воситаларидан бири бўлган бундай комиссияларнинг фаолияти Россия шароитида вазиятни субъектив баҳолаш зарурати туфайли ўз самарадорлигини

исботламади[38]. Россия Федерациясининг таълим соҳасидаги ваколатли органи томонидан ишлаб чиқилган тавсиявий характердаги яна бир ҳужжат – бу ўқитувчиларнинг хулқ-атвори ва ахлоқий меъёрларидан ташқари, ўқитувчиларнинг ташқи кўриниши учун стандартларни белгилайдиган Педагогик ходимларнинг касбий этикаси намунавий кодексидир[39].

Ўқитувчилар учун шунга ўхшаш ахлоқий меъёрлар дунёда кенг тарқалган (масалан, Австралия, Австрия, Ҳиндистон, Канада, Хитой, Литва, Непал, Шотландия)[40], улар касбий стандартлар сифатида қўлланилади ва уларнинг бузилиши тегишли чоралар кўриш учун асос бўлишини ҳисобга олган ҳолда ўзини ўзи бошқариш нуқтаи назаридан жуда самарали. Австриянинг Федерал қонуни манфаатлар тўқнашуви ва совғаларни қабул қилиш нуқтаи назаридан ўқитувчилар ва таълим муассасалари раҳбарлари учун коррупцияга қарши бир қатор чекловларни назарда тутди[41]. Таълим жараёнига коррупцияга қарши компонентни жорий этиш бўйича энг илғор мамлакатлардан бири Италия ҳисобланади. Шу тариқа мамлакат ҳукумати талабалар ва ўқитувчилар орасида коррупцияга қарши ҳуқуқий онгни шакллантирмоқда[42]. Ўқитувчилар ўртасида коррупцияга қарши курашнинг яна бир қизиқарли ёндашуви дунёнинг бир қатор мамлакатларида репетиторлик фаолиятини тақиқлашнинг жорий этилганидир. Масалан, Жанубий Корея ва Кенияда. Бироқ бу ташаббуслар ўқитувчиларга йўқотилган фойда учун тегишли компенсация берилмаганлиги сабабли муваффақиятли бўлмагани қайд этилган[22].

Коррупция мамлакатимизда жамият ҳаётининг деярли барча жабҳаларига, шу жумладан таълим соҳасига таъсир кўрсатадиган долзарб муаммодир. Таълимдаги коррупция муаммоси илмий журналлар, Интернет ва бошқа оммавий ахборот воситалари саҳифаларида фаол муҳокама қилинмоқда. Таълим соҳасидаги коррупциянинг энг хавfli кўринишлари олий ўқув юртига кириш учун ва ўқув жараёни давомида пора беришдир[44]. Бироқ қонунчилик чоралари, шу жумладан “Таълим тўғрисида”ги қонун қабул қилинганига қарамай, ОТМларга қабул бўйича тест синовлари, турли хилдаги имтиёзлар ва гуруҳларга ажратилган абитуриентлар сони ва турининг кўпайиши оқибатида ва университетга киришда коррупциянинг олдини олишга имкон берадиган технологияларни жорий этиш, ҳам олий, ҳам ўрта умумий таълимдаги коррупцияни ҳал қилиш қийин бўлиб қолмоқда.

Дарҳақиқат, Н.В.Мухаметова таъкидлаганидек[45], таълим соҳасидаги коррупция таълим хизматлари сифатига таъсир қилади, халқаро ҳамжамият томонидан Ўзбекистон таълим тизимига ишончни пасайтиради, таълим тизимини заифлаштиради ва таълим соҳасида олиб борилаётган ислохотлар умуман самарасиздир. Буларнинг барчаси таълим тизимининг исталган босқичидаги таълим муассасаларида коррупцияни бартараф этишнинг самарали ва иш усуллари ишлаб чиқишни тақозо этади.

Таълим соҳасидаги коррупцияни самарали енгиш учун аввало унинг сабабларини билишимиз керак. Адабиётларда коррупциянинг сабаблари биринчи навбатда ижтимоий-иқтисодий ва молиявий соҳаларда эканлиги кўрсатилган[46].

Таълим соҳасидаги коррупциянинг асосий сабаблари қуйидагилардан иборат:

- ўрта техник мактаблар ва олий ўқув юртилари ўқитувчилари, ўқитувчилари иш ҳақининг етарли даражада эмаслиги. Кам иш ҳақининг оқибати бошқа даромад манбаларининг, шу жумладан ноқонуний ёки ярим қонуний даромадларнинг ўсишидир. Масалан, ўқувчилар ёки талабалар билан индивидуал машғулотлар ўтказиш ниқоби остида пора олиш ҳолатлари кенг тарқалган;

- талабаларни тайёрлаш даражаси ва олий таълим муассасаларига ўқишга қабул қилиш талаблари етарли эмаслиги. Нуфузли институтга киришни хоҳлаган ана шундай бўлажак талабаларнинг ота-оналари ёки талабаларнинг ўзлари баъзан коррупцион ҳуқуқбузарликларга йўл қўйишади. Ёшлар ўртасида мустақил ўқишга бўлган мотивациянинг йўқлиги уларни олий маълумот дипломини олишнинг оддийроқ ечимларини излашга мажбур қилади, бу эса ўқитувчилардан пора олишнинг коррупциявий механизмини ишга солади[43];

- таълим тизимининг етарли даражада молиялаштирилмаганлиги. Таълим фаолиятини амалга ошириш учун етарли молиявий ресурсларга эга бўлмаган таълим муассасалари бошқа молиялаштириш манбаларини, шу жумладан коррупциянинг намоён бўлиши билан боғлиқ

манбаларни излашга мажбур.

Юқорида айтилганлар таълим соҳасидаги коррупцияни келтириб чиқарадиган асосий сабаблардир, шу билан бирга Ўзбекистон таълим тизимининг ўзи ҳам давлат томонидан молиялаштирилмаган шароитда таълим муассасалари бошқа даромад манбаларидан, шу жумладан коррупция билан боғлиқ бўлганлардан фойдаланишга мажбур бўлган вазиятда. Шу муносабат билан коррупцияни бартараф этишнинг самарали усулларини излаш муаммоси пайдо бўлади.

ОТМларга қабул имтиҳонини ва Давлат якуний аттестациясини жорий этиш билан коррупция авж олди, аммо бу коррупция техник жиҳатдан ҳал қилинди: видеокамералар, металл детекторлар, алоқани тўхтатувчи ускуналар ва бошқаларни ўрнатиш. Аммо коррупция муаммоларини фақат техник воситалар ёрдамида ҳал қилиш мумкин эмас.

Келинг, улардан энг муҳимларини кўриб чиқайлик. Таълим тизимидаги коррупцияни бартараф этиш усуллари қуйидагилардан иборат:

- ҳар қандай, шу жумладан кичик коррупцион хатти-ҳаракатлар учун жиноий жазони кучайтириш;

- ўқитувчилар ва ўқитувчиларнинг таълим фаолиятидан ташқари пул топиш йўлларини изламасликлари шарти билан профессор-ўқитувчиларнинг иш ҳақини реал ошириш;

- коррупцияга оид ҳуқуқбузарлик ҳолатлари ҳақида хабар бериш учун ишонч телефони фаолияти. Бундай ишонч телефони мактаблар ёки олий ўқув юртлари веб-сайтларида ишлаши мумкин, коррупция ҳолатлари тўғрисидаги ҳар қандай хабарлар қайд этилиши ва таълим муассасаси фаолиятини текшириш учун асос бўлиши керак;

- таълим муассасаси даражасида коррупцияни бартараф этиш бўйича тизимли дастурий чора-тадбирларни ишлаб чиқиш. Бундай тадбирлар гуруҳига қуйидаги чора-тадбирлар киритилиши керак:

- талабаларнинг ўзини ўзи бошқариш ва талабалар ўртасида фаол фуқаролик позициясини ривожлантириш. Аксарият талабалар коррупция ҳолатлари ҳақида хабар беришдан қўрқишади ва шу билан порахўр амалдорларни яширадилар ва коррупциянинг тарқалишига ҳисса қўшадилар. Талабаларнинг ўзини ўзи бошқариши ривожланган шароитда очиқ фуқаролик позициясига эга бўлган талабалар коррупцияга нисбатан камроқ тоқат қиладилар;

- таълим муассасаси даражасида корпоратив ахлоқ кодекси даражасида коррупцияга қарши курашишнинг асосий тамойилларини ишлаб чиқиш. Бундай тамойилларнинг ишлаб чиқилиши олий ўқув юрти ёки бошқа таълим ташкилоти раҳбариятига қоидабузарларга таъсир ўтказиш, ахлоқ меъёрларини бузган, шу жумладан, коррупцияга оид ҳуқуқбузарликларни содир этган шахсларга нисбатан маъмурий ёки интизомий чоралар кўриш имконини беради;

- таълим фаолияти устидан, биринчи навбатда, ота-оналар, жамоат ташкилотлари, таълим назорати органлари томонидан жамоатчилик назоратини амалга ошириш механизминини ишлаб чиқиш.

Шундай қилиб, таълим соҳасида коррупцияга қарши курашиш учун ҳам қонунчилик, ҳам ижтимоий-иқтисодий усулларни қўллаш, бунда ижтимоий-иқтисодий ва молиявий характердаги усулларга устувор аҳамият бериш зарур. Таълим соҳасидаги коррупция муаммосини ҳал қилиш янада кенгроқ муаммони – мамлакатда таълим сифати ва ундан фойдаланиш имконияти муаммосини ҳал қилишнинг шахсий усулига айланиши лозим.

Иқтибослар/Сноски/References:

1. Скобликов П. А. Диссертационный бизнес. Коррупция в науке: словарь неформальных терминов и понятий // Юридическая газета. 2011. № 20. С. 6. (Skoblikov P. A. Dissertation business. Corruption in science: a dictionary of informal terms and concepts // Legal newspaper. 2011. No. 20. P. 6.)
2. Гилинский Я. И. О противодействии коррупции в высшем учебном заведении // Universum: Вестник Герценовского университета. 2010. № 9. С. 69. (Gilinsky Ya. I. On

- combating corruption in higher education institutions // *Universum: Bulletin of Herzen University*. 2010. No. 9. P. 69.)
3. Клейн Э. Коррупция в российских вузах // *Terra Economicus*. 2011. Вып. 1. Т. 9. С. 68. (Klein E. Corruption in Russian universities // *Terra Economicus*. 2011. Issue 1. Vol. 9. P. 68.)
 4. Gupta, A. (2000). Blurred boundaries: The discourse of corruption, the culture of politics, and the imagined state. *Politics and the State in India*, 331-78
 5. Andreski, S. (1968). *The African predicament. A study in the Pathology of modernization*. London: Micheal Joseph Quoted in Joseph R. *State Governance and insecurity in Africa. Democracy and Development. Journal of West African*
 6. McMullan, M. 1961. "A Theory of Corruption." *Sociological Review* 9(2): 181-201
 7. Bayley, D. H. (1966). The effects of corruption in a developing nation. *Western political quarterly*, 19(4), 719-732
 8. Transparency International. URL: <https://www.transparency.org/en/what-iscorruption>.
 9. Группа государств по борьбе с коррупцией ГРЕКО. Конвенция о гражданско-правовой ответственности за коррупцию. Страсбург, 4 ноября 1999 года (Group of States against Corruption GRECO. Civil Law Convention on Corruption. Strasbourg, 4 November 1999)
 10. Организация Объединенных Наций. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции. Резолюция 58/4 Генеральной Ассамблеи от 31 октября 2003 года (United Nations. United Nations Convention against Corruption. General Assembly Resolution 58/4 of 31 October 2003)
 11. Крылова, Ю.В. Основные подходы к измерению и оценке коррупции: аналитический обзор / Вестник Санкт-Петербургского университета / Серия 5, выпуск 2, 2012г. – Стр. 41-55 (Krylova, Yu.V. Main Approaches to Measuring and Assessing Corruption: An Analytical Review / *Bulletin of St. Petersburg University / Series 5, Issue 2, 2012. – Pp. 41-55*)
 12. Political Risk Services Group. URL: <https://www.prgs.com/exploreour-products/icrg/>.
 13. Нисневич Ю.А., Шухова А.А., Стукал Д.К. Методологические проблемы измерения коррупции // *Общественные науки и современность*. 2016. №3. С. 149-162 (Nisnevich Yu.A., Shukhova A.A., Stukal D.K. Methodological Problems of Measuring Corruption // *Social Sciences and Modernity*. 2016. No. 3. Pp. 149-162)
 14. Anastasiia Shukhova, Yulii Nisnevich Measurement of validity of corruption indices (January 18, 2017). Higher School of Economics Research Paper No. WP BRP 42/PS/2017
 15. Gardiner, J. (2017). Defining corruption. In *Political Corruption* (pp. 25-40). Routledge
 16. Odo, L. U. (2015). The impact and consequences of corruption on the Nigerian society and economy. *AFRREV IJAH: An International Journal of Arts and Humanities*, 4(1), 177-190; Igiebor, G. S. O. (2019). Political corruption in Nigeria: Implications for economic development in the fourth republic. *Journal of Developing Societies*, 35(4), 493-513; Tanzi, V. and H. Davoodi (2001), "Corruption, Growth, and Public Finances". In: *Political Economy of Corruption*, ed. By A.K. Jain (London: Routledge): 89-110; Basem Elmukhtar Ertimi, Mohamed Ali Saeh. *The Impact of Corruption on Some Aspects of the Economy // International Journal of Economics and Finance – 2015*; Pellegrini, L. and R. Gerlagh (2004), "Corruption's Effect on Growth and its Transmission Channels", *Kyklos*, Vol. 57 (3): 429-456
 17. Hallak, J., & Poisson, M. (2001). *Ethics and corruption in education*. Paris: iiep-Unesco
 18. Heyneman, S. P., Anderson, K. H., & Nuraliyeva, N. (2008). The cost of corruption in higher education. *Comparative Education Review*, 52(1), 1–25
 19. Sabic-El-Rayess, A. (2011). *Powerful friends: Educational corruption and elite creation in post-war Bosnia and Herzegovina*. Research Brief. International Research and Exchanges Board
 20. Дамм И. А. (2016). Коррупция в сфере образования: понятие, характерные черты, формы и виды. *Russian Journal of Economics and Law*, (4 (40)), 5-17. (Damm, I. A. (2016). Corruption in education: concept, characteristics, forms and types. *Russian Journal of Economics and Law*, (4 (40)), 5–17.)
 21. Osipian, A. L. (2012). Loyalty as rent: Corruption and politicization of Russian universities. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 32, 153– 167; Sabic-El-Rayess, A. (2013).

- When corruption gets in the way: Befriending diaspora and EU- nionizing Bosnia’s higher education. *European Education*, 45(2), 6–27; Silova, I., Johnson, M. S., & Heyneman, S. P. (2007). Education and the crisis of social cohesion in Azerbaijan and Central Asia. *Comparative Education Review*, 51(2), 159–180.
22. Hallak, J., & Poisson, M. (2005). Ethics and corruption in education: an overview. *Journal of education for international development*, 1(1), 1-3.
23. Noah, H. J., & Eckstein, M. A. (2001). *Fraud and education: The worm in the apple*. Rowman & Littlefield.
24. Liu, Q., & Peng, Y. (2015). Determinants of willingness to bribe: Micro evidence from the educational sector in China. *Jahrbucher fur Nationalokonomie und Statistik*, 235(2), 168–183.
25. Sabic-El-Rayess, A. (2016a). Merit matters: Student perceptions of faculty quality and reward. *International Journal of Educational Development*, 47, 1–19.
26. Chapman, D. W., & Lindner, S. (2016). Degrees of integrity: The threat of corruption in higher education. *Studies in Higher Education*, 41(2), 247–268.
27. Habibov, N., & Cheung, A. (2016). The impact of unofficial out-of-pocket payments on satisfaction with education in post-Soviet countries. *International Journal of Educational Development*, 49, 70–79.
28. Юхачев С. П. (2008). Коррупция в системе образования: типология и последствия. Социально-экономические явления и процессы, (3), 110-113. (Yukhachev S. P. (2008). Corruption in the Education System: Typology and Consequences. *Socio-Economic Phenomena and Processes*, (3), 110-113.)
29. Арарат Осипян (2019 г.). Появление и увеличение числа диссертаций, написанных «литературными рабами». *University World News*, 27 июля. URL: <http://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190722132702600>. (Ararat Osipyanyan (2019). The Rise and Rise of Dissertations Written by “Literary Slaves”. *University World News*, July 27. Available at: <http://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190722132702600>.)
30. Вагди Савахел (2019 г.). Ученые призывают к более активным действиям в отношении фабрик диссертаций. *University World News*, 22 июля. URL: <http://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190722084402994>. (Vagdi Savachel (2019). Scholars Call for More Action on Dissertation Mills. *University World News*, July 22. Available at: <http://www.universityworldnews.com/post.php?story=20190722084402994>.)
31. Transparency International. *Global Corruption Report: Education*. URL: <https://www.transparency.org/en/publications/global-corruption-report-education>.
32. Heyneman S. P. (2020). Corruption in the education sector. In A. Graycar (Ed.), *Handbook on corruption, ethics, and integrity in public administration* (pp. 129–138). New York, NY: Macmillan
33. Heyneman S. P. (2014). How corruption puts higher education at risk. *International Higher Education*, 75, 3–5.
34. Julián, M., & Bonavia, T. (2020b). Understanding unethical behaviors at the university level: A multiple regression analysis. *Ethics & Behavior*, 1–13
35. Transparency International. *Global Corruption Report: Education*. URL: <https://www.transparency.org/en/publications/global-corruption-report-education>.
36. Управление ООН по наркотикам и преступности. Инструменты управления знаниями для ученых и профессионалов. Серия модулей по противодействию коррупции. URL: https://grace.unodc.org/grace/uploads/documents/academics/Anti-Corruption_Module_9_Corruption_in_Education_RU.pdf. Дата обращения: 19.12.2024 г.
37. Федеральный Закон «Об образовании в Российской Федерации» от 29 декабря 2012 года №273-ФЗ. URL: <https://docs.cntd.ru/document/902389617>. (Federal Law "On Education in the Russian Federation" of December 29, 2012 No. 273-FZ. URL: <https://docs.cntd.ru/document/902389617>)
38. Плюгина И. В. (2016). Правовые механизмы предупреждения коррупции в сфере образования. *Журнал российского права*, (12 (240)), 123-133. (Plyugina I. V. (2016). Legal mechanisms for preventing corruption in education. *Journal of Russian Law*, (12 (240)), 123-133)

39. Терешкова В. В. (2015). Сравнительный анализ успешных практик противодействия коррупции в сфере школьного образования в зарубежных странах. *Russian Journal of Economics and Law*, (1 (33)), 262-271. (Tereshkova V. V. (2015). Comparative analysis of successful practices in combating corruption in school education in foreign countries. *Russian Journal of Economics and Law*, (1 (33)), 262-271)
40. Зыкова, П. В. К вопросу о зарубежном опыте противодействия коррупции в сфере образования / П. В. Зыкова. - Текст: непосредственный // Молодой ученый. - 2019. - № 24 (262). - С. 196-197. (Zykova, P. V. On the issue of foreign experience in combating corruption in education / P. V. Zyкова. - Text: direct // Young scientist. - 2019. - No. 24 (262). - P. 196-197)
41. Терешкова, В. В. (2015). Сравнительный анализ успешных практик противодействия коррупции в сфере школьного образования в зарубежных странах. *Russian Journal of Economics and Law*, (1 (33)), 262-271. (Tereshkova, V. V. (2015). Comparative analysis of successful practices of combating corruption in the field of school education in foreign countries. *Russian Journal of Economics and Law*, (1 (33)), 262-271)
42. Шеремета В. И., & Стеценко, И. А. (2021). Опыт зарубежных государств по противодействию коррупции в системе образования. *Моя профессиональная карьера*, 1(22), 243-246. (Sheremeta, V. I., & Stetsenko, I. A. (2021). Experience of foreign countries in combating corruption in the education system. *My professional career*, 1 (22), 243-246)
43. Салюк, А. А. Коррупция в сфере образования как социальное явление: проблемы и пути их решения // Актуальные проблемы права: материалы V Междунар. науч. конф. (г. Москва, декабрь 2016 г.) / А.А. Салюк, М.А. Матненко. – М.: Буки-Веди, 2016. – С. 11-14. (Salyuk, A. A. Corruption in education as a social phenomenon: problems and ways to solve them // Actual problems of law: materials of the V Int. scientific conf. (Moscow, December 2016) / A. A. Salyuk, M. A. Matnenko. – M.: Buki-Vedi, 2016. – P. 11-14)
44. Коньшев, В. Н. Система индикаторов вузовской коррупции (гипотеза) / В. Н. Коньшев, А.А. Сергунин // Высшее образование в России. 2011. – № 10. – С.152-154. (Konyshhev, V. N. The system of indicators of university corruption (hypothesis) / V. N. Konyshhev, A. A. Sergunin // Higher education in Russia. 2011. – No. 10. – P. 152-154)
45. Мухаметова, Н. В. Современные особенности коррупции в российской системы образования / Н.В. Мухаметова (Mukhametova, N. V. Modern features of corruption in the Russian education system / N. V. Mukhametova) <https://www.scienceforum.ru/2016/1740/21983>
46. Христинина, Е. В. Особенности коррупционных механизмов в сфере образования / Е.В. Христинина // Инновационное образование и экономика. 2014. – № 15. – С.21-23. (Khristinina, E. V. Features of corruption mechanisms in the field of education / E. V. Khristinina // Innovative education and economics. 2014. – No. 15. – P.21-23)

ҲУҚУҚИЙ ТАДҚИҚОТЛАР ЖУРНАЛИ

10 ЖИЛД, 3 СОН

ЖУРНАЛ ПРАВОВЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ

ТОМ 10, НОМЕР 3

JOURNAL OF LAW RESEARCH

VOLUME 10, ISSUE 3

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz

Tadqiqot LLC The city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz

ООО Тадқиқот город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.

Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz

Тел: (+998-94) 404-0000